

gyermetegen naivkodó alanyi költővel, ki így ömleng a neki erősen rokonszenves szerzőről: „Ő homálytalan, mint a most törült ablak, s egyszerű, mint az az iskola, melyet a gyerek rajzol a cipósarokkal a földre tavasszal. És érthető, oly jól érthető, mint a kikiáltó, persze mikor még nincs berekedve” — és így tovább hasonló szellemességgel, négy lapon keresztül.

Mikor ismertetésem elején „erkölcsi körtünetről” szóltam, nem annyira magára a könyvre gondoltam, mint inkább erre a körülményre, hogy nálunk egy nevesebb kiadó-társaság nem áttal ilyen könyvet cégének jelzésével ellátni s egy szintén nevesebb író előszavával irodalmi művé fémjelzeni. f.

**A Rittmeister-család.** (Váry Rezső regénye.)

Váry Rezső munkája modern irodalmunknak rég nem látott s egy kissé el is halványult műfaját: az irányregényt frissíti fel. Akármennyire jogosult is az irányzatosság a regényben, hiszen hozzátartozik annak az életnek a teljességéhez, amelyet a regény éppen ábrázol, mégis mindig aggodalmas annak a kockázatnak a lehetősége, amellyel a regény az irányzatosság kényes lejtőjén elveszti a művészi vezetés fegyvermező erejét és propaganda-írásá süllyed. Váry Rezső regényében az irányzatosság sehol sem siklatja ki a művészetet. A téma-elgondoláshoz a regény irányzatossága oly szervesen idomul, hogy önálló szerep-célját elveszítve, egészen a művészi alakításban kap értelmet és megoldást.

A regény történetének színhelye Lajtavár. Itt él a város legtekintélyesebb patricius családja, melynek feje Rittmeister Ottó, a nagynémet gondolat elszántan lelkes harcosa. A regénybonyodalom ott kezdődik, hogy az eddig német szellemű városban az ifjúság mozgalmi révén öntudatra kezd ébredni a magyarság is. Ehhez a törekvéshez lelkes meggyőződéssel csatlakozik az öreg Rittmeister Ottó fia és leánya is, akik már egészen hozzáhasonultak a magyarság szelleméhez s hideg, sőt kritikus figyelemmel kísérik atyjuk magyarelles szándékait. Rittmeister Ottót politikai ábrándjaiból végül is megrendítő csalódás

józanítja ki. Kiderül, hogy a nagynémet gondolat ideküldött megbízottja közönséges szélhámos. Rittmeister csalódásában összeomlik a nagynémetesség eszméjébe vetett minden hite. Érzí, hogy a magyar gondolat győzött. Vele szemben ő vesztett csatát. Meghajol előtte, hazatérő hűséges szolgája lesz. Szíves örömmel egyezik bele, hogy leánya a magyar párt fejéhez menjen feleségül s fia is — szíve szándékát követve — nősülhessen.

Váry Rezső könnyed, síma elbeszélő. Alakító készsége, szerkesztő ereje biztos és fegyvermező. A cselekvés menete, általában maga a történet talán fontosabb előtte, mint a cselekvések gyökereztetése. Ebben mintha a régebbi regény-hagyományok tanítványa lenne. Abban is követi azokat, hogy regénye nagyon kirajzolt, a megoldásban nem hagy maga után semmi nyugtalanságot, az igazság tökéletes egyensúlyával mér. Itt-ott ezert néha erőltetett is lesz egy-egy motívuma, cselekvés-fordulata. Kitűnő azonban a környezetrajzban, a kisvárosi élet lelkének ábrázolásában, szokásainak meghitt, meleg képeiben. Sok olvasó bizonyára kedves emlékképeket fog e könyv indítására lelkében fölidézni. A regény értékéhez tartozik még a rajta átragyogó nemes és harmónikus életfelfogás, gondos formáság és tiszta ízlés, mely a könyv alapszándékának is éppúgy ékessége, mint ajánló kísérője.

*Brisits Frigyes.*

**Három regényfordítás.** (Balzac: A Nucingen-ház. Ford. Színi Gyula; Clément Vautel: A plébános úr, meg az újgazdagok. Ford. Harsányi Zsolt; James Oliver Curwood: A farkasember. Ford. Szinnai Tivadar.)

A teljes magyar Balzac legújabb kötete a nagy író néhány hosszabb-rövidebb elbeszélésével ismertet meg. A különböző időben kelt novellák érdekes képet adnak Balzac írói fejlődéséről, amely tudvalevőleg romantikus-fantasztikus irányban indult meg, hogy a korabeli társadalom realisztikus ábrázolásához érkezzon el. Erőszakos törés nem volt ebben a pályában — világosan látjuk ezt a jelen kötetből is. Az író fejlődése tulajdonképpen ki-fejlődés; az írói jellem minden vál-

tozás ellenére ugyanazon alapsaját-ságokat mutatja. Balzac képzelete, az általa szinte gyermeki örömmel és büszkeséggel magasztalt képzelőerő mindvégig megőrizte első teremtő lendületét és az ifjúság élményeiben fogant szemléletét.

Facino Cane, Varese hercege, mint vak párizsi koldus fejezi be életpályáját, mely féktelen szerelmeken, gyilkosságon, kalandos kincsszerzésen át vezetett az élvezetek között hirtelen bekövetkezett összeomlásig. Kielégítetlen sóvárgás az arany után emészt holtáig a lelkét. Sarrasin híres francia szobrász olaszországi útján halálosan szerelmes lesz egy énekesnőbe és rettenetes csalódások után életével fizet szenvedélyeért. Ime, ilyenek a romantikus novellák hősei: vad indulat fűti ezeket az embereket, korlátlan akarattal ragadják őket mindenféle kalandos akadályon át. És ezek a vonások átöröklődnek a későbbi elbeszélések alakjaira is. A pénz szertelen imádata, az érvényesülni vágyás, sikerhajhászás szenvedélye, a szerelem vagy az eszevesztett hatalmi vágy a mozgatói a Nucingen-ek, Rastignac-ok, Du Tillet-eknek és a balzaci világ többi harcosainak.

Az önérdék folytonos küzdelmekbe hajszolja őket; csataterük a börze és a párizsi szalonok, hadvezérek a nagy bankárok, győzelmek a kiharcolt karrierek. Nem mennek át többé olyan valószínűtlen kalandokon, mint elődjek, de életük a maga ridegységében, összekuszálódott érdekeik, egymást keresztező terveik színesebb képet adnak, mint ezernyi külső meglepetés. A szenvedély is, mely bennük él, nagyszerűbb és félelmesebb a realiztikus, elemző előadásban, mint a korábbi novellák csupán külsőségeket feltüntető leírásában. A lelki válságok bonyolult szövevénye hatás és érdekkeltés tekintetben versenyez a régebbi eseményhalmazással. Jó példa erre a kötetnek talán legsikerültebb darabja: „Cadignan hercegnő titkai”; az öregedő, sokat élt hercegasszony minden művészetét még egyszer felragyogtatja, hogy megnyerje a nagy író, D'Arthez szerelmét. Szinte lélekzetfojtó a novella feszültsége: érezzük a célratóró vágy minden erőfeszítését, diadalmas előtörését

és csüggedt megakadását. Látjuk a cselszövényt, mégis együtt leszünk hiszékenyek az íróval és együtt remegünk a terv sikerülteért a hercegnővel. A hercegnő, aki játszik, épp olyan játékszere szenvedélyeknek, mint a meghódított író. Innen a túlfűtött atmoszféra; az indulat egyetemes ereje tölt be mindent. Ez a romantikus örökség adja meg Balzac munkáinak különleges varázsát; a valóság még legrealisztikusabb regényeiben sem híven másolva jelenik meg, hanem felfokozva, kiélezve. Az alakok oxigéndús levegőben élnek, minden életműködésük hatványozottabb és lüktetőbb. A fokozás az egyedül természetes leírás Balzac szemében. Hatalmas erejű, nyugtalan egyénisége megkívánta az emberi indulatok szertelenné duzzasztását, életek, sorok, törekvések és küzdelmek lenyűgözővé nagyítását és hogy ez sikerült neki, biztosítja alkotásainak értékét és hatását. A Goncourtok jól megfigyelt, pontosan dokumentált, „élethűen” megírt regényei ma már alig élvezhetők, míg Balzac világa még mindig lázbahozza az olvasót. A valóság exaltálása adja meg a regény valóságát.

A lendület, a felhevülés és felhevítés adománya hiányzik Clément Vautelből. A háború utáni évek zűrzavarából emeli ki történetét: balzaci idöket és helyzeteket rajzol Balzac ereje nélkül. A modern idők tülekedése, pénzért vívott harca, könnyű gazdagodási lehetőségei, felszínes, álszenteskodó vagy nyiltan cinikus életfelfogása, élvezethajhászása — milyen drámai erőt nyernének Balzac előadásában! Vautel a jószemű, gúnyolódni szerető riportert szemével nézi a ma világát és hol boulevard-darabokba illő párbeszédekkel, hol Anatole France-ra emlékeztető fordulatokkal és eszközökkel, majd karrikatúrává súlylyesztve a történetet, majd a célzatos prédikálás magaslatára emelve bonnyolítja embereinek sorsát. Az üresfejű és lelkű hadimilliomos, aki a vallás és család jelszavával képviselő lesz, volt táncosnő felesége, ki férje megváltásáért érdekében mindenre képes, még arra is, hogy megcsalja őt és velük szemben a derék, faragatlan, háborúban eltanult jassznyelvet beszélő plébános, a tönkrement, idealista gróf, kiket el-

tipor a nagy tülekedés, ügyesen, ötletesen ábrázolt alakok, de nem meggyőzők és magukkal ragadók. A könyv mindvégig érdekes és szórakoztató; mélyebb hatást azonban csak egyetlen fejezete ér el, ahol az úgazdagok autójától összegázolt Regonta kutyának, a plébános úr hú bajtársának, szomorú-furesa temetését kapjuk.

A mai élettől és a mai emberektől messze kerülünk Curwood regényében. Curwood, mint Jack London, az amerikai újromantika képviselője; mozira emlékeztető kalandokat, harcokat, menekéléseket és üldözéseket ír le, egyszerű kis szerelmi történetet sző a küzdelmek köré és ha jellemeket akar bemutatni, az állatok vagy félig állat emberek felé fordul. Az ösztönélet glorifikálása ennek az iránynak legérdekesebb vonása: minden jószág, gyengédség, nemes érzelem egyesül egy-egy kutyahős lelkében, primitív indulatok, homályos törekvések, a jóindulat önkéntelen, dadogó megnyilvánulásai tesznek rokonszenvesse egy vad, embervoltából kivetkőzött alakot, mint Bram, a farkasember.

A fordítók általában jól megfeleltek feladatuknak, Harsányi Zsolt azonban bátran elhagyhatta volna Vautel-fordításához írt, gyengén sikerült előszavát „a kurzus francia esirkefogóiról”. Meg kell említenünk, hogy a Balzac-kötetben, úgy a magyarnyelvű szövegben, mint az idegen idézetekben valósággal hemzsegek a sajtóhibák. Balzac összes műveinek kiadása nagyobb gondal is történhetnék. *Halász Gábor.*

**En, az asszony.** Ez a kissé szenvedő cím orgonavirágszínű borítékra ragasztott zöld-arany etiketten olvasható, *Szilágyi Simon* Erzsébet verseskönyvének homlokán. A belső címlap előtt a szerző arcképe, igen színpadias pózban. Majd a kiadó előszava következik, ki úgy véli, hogy e kötet írója „igen nagy értékeket sejtet”. Ezután maga a szerző ajánlja verseit, „lelkének tavaszi sikolyát”, Rákosi Jenőnek, ki „megérti azt... milyen vergődő gyötrelem és felzendülő öröm az, ha egy Asszonyember költőnek születik...” A következő lapon újabb ajánlás: „A szépségeket, a lelkemet: magamat, annak ajánlom: aki jönni fog.” S ennyi beharangozás

után végül maguk a versek következnek: hat ciklusban negyven költemény.

Ezek az ügyefogyottságukat nagyhangú „merészségek”-kel leplezgető zsengek bizony alig igazolják a sok ajánlgatást. Szilágyi Simon Erzsébet egyelőre csak keresi önmagát, jobbára egészen téves utakon. Úgy gondolja, a meghallgatatásnak az a feltétele, hogy minél hangosabban beszéljünk. Allandóan fortisszimókat használ, s ezért körülbelül ráhibáz az igazságra, mikor „hangos semmiktől frázisos sok mondás”-ról beszél. Fegyelmezést nem ismer s nem is tűr, néha még a jó ízlését sem. Egy őszinte pillanatában — a kómiikumnak nem minden árnyalata nélkül — maga is azt kérdezi: „ennyi tüzet mikor nyeltem?”

Az érzésben igen is testies, de művészi megnyilatkozásban annál tetetlenebb áradozások közt akad egy-két „témás” vers is. Ezek meg többnyire naiv ötletek. Ilyen pl. az *Intérieur*. Két márványszobrocskáról van benne szó, mik a tükör párkányán vágyakoznak egymásra. A szobalány letöri a női szobor fejét. S „ahogy letört, a másik oldalon patant valami élesen... A szív helyén egy rés támadt a fehér márványlegényen”. Meghatódás helyett itt bizony inkább csak a szerzőnek egy közbevetett sorára gondolunk: „borzasztó! mily ügyetlen is a cseléd!”

Az idézett sorok jól megmutatják a szerzőnek a kifejezésben való tehetlenségét is, mellyel álgozólhatni könyve minden lapján találkozhatni. „Hajamat sarkamig göndörbe öntni”; „én asszonyi fejem velem hajlik, velem”, stb. (Furesa meghajlás is volna az olyan, melyben a fej nem vesz részt!)

Pedig a kifejezés szabadságában még a ritmusból sem gátoltatja magát: legtöbbször merő prózát szabad rövidebb-hosszabb sorokra. A rímet is ugyancsak szabadelvűen értelmezi: élesen — legényen (a fenti idézetben); vágy — láz; lelkem — felett: nála mindezek rímshamba mennek.

Alig egy-két olyan sora akad, mely bizonyos művészi érzékre vall. Ilyen pl. az *Óh, fonjatok körül* című vers néhány szakasz-kezdő sora: „Pacsirta, ki fenn szállsz, add ide a szárnyad”... „Jegenye, ki fenn állsz, add ide a gögöd”. S bizonyos művészi kihangzása van a *Téli délelőtt az ablaknál* című rövid versecskének is.